

Bizonyos csak a hiány

Szvoren Edina: *Nincs és ne is legyen*. Palatinus, Budapest, 2012

A recept adott: végy néhány hétköznapi embert, könyörtelen éleslátással mutasd be kilátástalan életüket, majd hagyd borzongani az olvasót. Ebből a látszólag pofonegyszerű képletből a mai magyar prózairodalom mégis nehezen sajtol ki valami újat. Svzoren Edinának viszont másodjára is sikerült megrázóvá sűrítene kötetének anyagát. A *Nincs és ne is legyen* szövegeinek egyszerű nyelve teszi a prózavilágot zárttá és tömörré. A minimalista prózára jellemző alig bővített, szikár mondatok az élőbeszéd egyszerűségével rokoníthatók. A történetek jelentésképző eleme az ellipsis és a redundancia, következőképpen lezáratlanság uralja az értelmezéseket, a folytathatóságnak és az olvasói képzetnek biztosítva teret. A realizmus és a groteszk egyszerre hatja át az emberi sorsokat, jól illusztrálva a lét fonákságát. Az explicit intertextualitás teljes hiánya jellemzi Svzoren Edina szövegeit, a háttérben mégis Esterházy Péter, Nádas Péter és Konrád György elbeszélőinek hatása sejlik fel.

A ciklusokba való rendezés megkerülésével az olvasó feladata az elbeszélések közti szorosabb kohézió feltárása. Néhány történet egyértelműen kapcsolódik egymáshoz, mintegy folytatása az előzőeknek, mint a *Dé halála* a *Foltnak*. Más szövegek önmagukban alkotnak egészet, míg a kötet címadó darabja több egymástól jól elkülöníthető fejezetre tagolódik, melyek mindegyikében új elbeszélői nézőpont és idősík kerül játékba. A hasonlóságok és különbözőségek elbizonytalanító erejénél fogva nem tudni, hogy ugyanannak a történetnek a folytatását olvassuk-e éppen, vagy egy teljesen újat.

A kötet egyik erőssége a különféle beszédmódok és nézőpontok változtatása, felcserélése, a velük való poétikai játék. Az elbeszélők, kevés kivétellel, saját sorsukról első személyben számot adó gyerekek, nők és férfiak. Ezzel a fogással még hitelesebbé válnak az egyéni és családi kudarckokról

szóló történetek. A gyerekelbeszélők tömör, egyszerűsített beszédmódjában helyenként egy-egy szöveggörnyezetbe nem illeszkedő szó vagy kifejezés élesebb stílusváltást eredményez. Különösen hat, amikor egy *János vitézt* olvasó kisfiú azt mondja a kapucnijáról, hogy a „homlokomba omlott” (9), vagy éppen annak „beomlott köríve” (10) miatt bosszankodik; egy szintén hasonló korú kislány pedig így ír a naplójába: „abban a kegyelemben részesültem” (23), bár ő később azzal indokolja választását, hogy igyekszik a kedvenc írónoje modorában beszélni.

Ebben a világban a gyerekeknek, ahogyan az apáknak és anyáknak, so-sincs nevük. A mindenkori szülők azzal, hogy felvállalták ezt a szerepkört, megszűntek a név által meghatározott identitással bíró személyek lenni – nevük nincs, és ne is legyen. A teljesség és befejezettség hiánya a családtagok becézett, ám még inkább csonkított nevének esetében nyilatkozik meg legszembetűnőbben. A jelenséget az egyik szereplő így indokolja: „szégyenkezem, ha bizonyos szavakban ki kell mondanom minden szótagot, úgyhogy inkább lerövidítem a nevét” (8). Édesanya így lesz először Desnya, később már csak Dé, az uralmát mindenre kiterjesztő zsidó férfi Atya, de az is esetleges, hogy valakit egyáltalán a saját nevéen neveznek-e, s a Mirka ezek után gond nélkül lehet Anna vagy akár Emma is.

A tragikum a dramaturgiai eszközök mellőzésével jut érvényre. Nem fröcsögnek a különféle testnedvek, nem (vagy csak álmukban) erőszakolnak nőket, gyerekeket, a házak nem visszhangzanak állandó veszekedésektől, mégis hiány brutalitásból, az elnyomás különféle módozataiból és tapintható feszültségekből. A családok nem tudnak közösségként funkcionálni, sokszor még a legalapvetőbb érzelmi viszonyok kialakítására is képtelenek a családtagok: „A férj a férjem... Az apa meg az anya a szüleim, de ha elkedvetlenedem, semmi közösséget nem érzek velük” (116). Az otthontalanság otthona képződik meg az idegen és a saját környezetben egyaránt. A boldogság hiánya különféle rituális és pótcselekvésekre készíti a hősoket, akik minduntalan csak az elérhetetlenségével szembesülnek. Így szokik rá beteg édesanyja gyógyszereire a nyolcéves kislány, ezért telefonál néhány másodperc erejéig apjának Szerelemgyerek, vagy lányával nyomoz férje után a kétségbeesett feleség.

A vágy legkülönfélébb alakzatai nyernek teret és formát: testi és lelki szükségletek manifesztálódnak Szvoren Edina történeteiben. Olyan hiányok megnyilatkozásai ezek, melyek mögött örök érvényű emberi kérdések, problémák húzódnak meg. Hősei még a szürke egereknél is kevesebbek, a világnak abban a szférájában élnek, melyre az állandó statikusság jellemző, ahol a lét gyötrően üres és kibíráhatatlanul hideg. Alakjai azért válhatnak abszurd hősokké, mert számukra ez az egyetlen, a természetes

állapot, kitörni nem is tudnának belőle, és a legtöbbjüknél igény sem mutatkozik erre. Ha mégis történik valami változás, mint a saját apja által elrabolt kislány esetében (*Egy elbeszélés hét fejezete*), az is csak a látszat családi mechanizmusának köszönhető. A szexualitásnak kiemelt, ám korántsem hagyományos szerep jut: a kapcsolatok szorosabbra fűzése helyett leginkább áthatolhatatlan gátakat von az emberek közé. A testi vágyak megfelelő tárgy híján önmagukba fordulnak (*A babajkó*), vagy olyan személyekre vetülnek ki, akik sohasem elégíthetik ki kellően azokat (*Egy elbeszélés hét fejezete, Izsák*). A vágyak, minthogy elfojtásuk lehetősége sem merülhet fel, elszenvedőiket az állandó kiszolgáltatottság és örökös vágyakozás legkanyargósabb ösvényeire számúzik.

A magány, azaz a hiány jelenléte és a jelenlét hiánya itatódik az írások mélyrétegeibe. A kötet címadó elbeszélése, a *Nincs és ne is legyen* is az effajta állandóságra reflektál. Hogy a múltban másképpen történtek-e a dolgok, nem tudni, talán nem is számít, ám a jelen és a jövő is ugyanazt a statikusan egyhangú létállapotot, általános és szűnni nem tudó kilátástalanságot tudja csak nyújtani. A mélylélektan alapos ismerete teszi pszichológiai látletekké az írások mindegyikét. A szerző olyan képzeletbeli sokaságból választja a szereplőit, melyből mindig ugyanazt a típusú mintát tudja nyerni a kutatásához. A depresszió, legyen az gyermek- vagy felnőttkori, válogatás nélkül szedi áldozatait. A szomorúság, a morbid gondolatok, a folytonos önkritika, az alkalmatlanság érzése, az, hogy gonosznak érzik magukat, hogy azt hiszik, igazságosan büntették meg őket, az eltaszítottság fájdalma egységesen negatív énképet biztosít Szvoren Edina alakjainak. A következőképp vall magáról naplójában a címadó elbeszélés hőse: „Két dologra kérem az Istent: hogy bocsásson meg, és hogy lehessen még romlottabb, mert akkor a megbocsátás is nagyobb” (25), később pedig „[k]otnyeles, feledékeny, türelmetlen kislány vagyok, erről is megfeledeztem. Nem vagyok jó semmire” (34). Nem egzisztenciális, hanem lelki szegénység kínozza az egyedülálló anyákat, a pszichés zavarokkal küzdő gyerekeket, az apai-családfői szerepkör betöltésére képtelen és alkalmatlan férjeket.

Szvoren Edina ugyanazt az alapmotívumot hihetetlen változatossággal képes variálni, ezáltal a *Nincs és ne is legyen* történetei sokadszorra is meglepik, meghökkentik és elszomorítják olvasójukat. Olyan világot teremt, amely elveszítette, és már nem is nyerheti vissza tisztaságát, de az is kétségbe vonható, hogy valaha tiszta volt.